

Prof. dr hab. Mirosław Sobecki

Uniwersytet w Białymstoku

**Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Marty Jarantowskiej-Daczkus**

**System wartości młodzieży licealnej w rzeczywistości
globalizującego się świata**

**przygotowanej pod kierunkiem
promotorki prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej
oraz promotorki pomocniczej dr Pauliny Peret-Drażewskiej**

Przedstawiona do recenzji praca stanowi interesujące studium empiryczne przygotowane na podstawie bardzo solidnej kwerendy literaturowej. Punktem wyjścia Doktorantki jest dostrzeganie dynamizmu współczesnego świata i jego wpływu na losy jednostki. Autorka bardzo słusznie podkreśla, że dokonujące się na naszych oczach zmiany społeczne mają bardzo poważne konsekwencje egzystencjalne, prowadzące do „*lęków, dylematów, poczucia braku stabilizacji, niepewności jutra, zagubienia*”.

Praca osadzona jest w teorii juwentologicznej. Doktorantka postrzega młodzież „*jako ważny podmiot życia społecznego*”, kreśląc psychospołeczną charakterystykę wykorzystuje w tym celu wybrane przez siebie koncepcje rozwoju człowieka. Teorie dotyczące młodzieży ukazane zostały przy wyeksponowaniu skomplikowania i wieloaspektowości wyzwań, które stają przed młodzieżą. Przywołane przez Autorkę wyniki wcześniej przeprowadzonych badań, ukazują adolescentów jako szczególną kategorię osób, które wymagają wyjątkowego zainteresowania.

Mgr Marta Jarantowska-Daczkus swoją uwagę koncentruje na realizacji przez młodzież zadań rozwojowych. W szczególności czyni to w nawiązaniu do funkcjonowania młodych ludzi w sytuacji nacechowanej zachwianiem harmonii

i równowagi, w prawie każdym aspekcie życia. Jej uwagę przykuwają dwa zadania rozwojowe, które Doktorantka nazywa poszukiwaniem własnej tożsamości oraz kształtowaniem systemu wartości. Zwraca też uwagę, że są one realizowane w wyjątkowych uwarunkowaniach, na które składają się między innymi: procesy globalizacji oraz dominacja wartości ekonomicznych i rynkowych i związany z tym konsumpcjonizm. Nie bez znaczenia jest także kryzys wielkich narracji, z którym współwystępuje reinterpretacja przeszłości. W polskich warunkach coraz bardziej zauważalne staje się osłabienie znaczenia religii w życiu młodych ludzi, na co także Doktorantka słusznie zwraca uwagę i co znajduje odzwierciedlenie w wynikach jej badań.

Mgr Marta Jarantowska-Daczkus słusznie zauważa, że życie w niejednoznacznym permanentnie zmieniającym się świecie skutkuje potrzebą zwiększonego wysiłku obejmującego nie tylko samopoznanie, ale także kreślenie życiowych planów, a także wypracowywania indywidualnych strategii osiągnięcia życiowej satysfakcji. W naturalny sposób dotyczy to przede wszystkim młodzieży, stojącej u progu dorosłego życia. Autorka dysertacji trafnie podkreśla za Zygmuntem Baumanem, że właśnie młodzież jest tą częścią społeczeństwa, która w szczególny sposób jest narażona „na zagrożenia wynikające z egzystencji w świecie „płynnej nowoczesności”.

Już na wstępie rozważań teoretycznych Doktorantka przygotowała obszerną analizę socjopedagogicznych ujęć obejmujących opis rzeczywistości społeczno-kulturowej w *epoce płynnej nowoczesności*. Interesująco prezentuje je z perspektywy szans, jak i zagrożeń jakie stwarza współczesny świat. Doktorantka od początku stara się ujmować życie i funkcjonowanie człowieka zarówno w wymiarze jednostkowym jak i społecznym. Co znajdzie później odbicie w jej rozważaniach dotyczących natury tożsamości, a to z kolei przekłada się na metodologię badań. W uwzględnionych ujęciach tożsamości Doktorantka z przekonaniem akcentuje zwłaszcza jej procesualny charakter.

W części dysertacji skoncentrowanej na orientacjach życiowych młodych ludzi Autorka kładzie nacisk na niejednoznaczność wyborów. Podkreśla, że – co prawda -

świat płynnej nowoczesności pozwala na swobodne decydowanie o własnym rozwoju, tak w wymiarze osobowym jak i związanym z przyszłą profesją, lecz towarzysząca tym wyborom wolność niejednokrotnie prowadzi do aksjologicznego zagubienia. Mimo tego, Doktoranta słusznie uznaje, że analiza *„funkcjonowania adolescentów we współczesnym świecie jest istotne, zwłaszcza w kontekście znaczenia jakie młodzież ma, dla kształtowania świata przyszłości”*.

Doktorantka podjęła także próbę autorskiej prezentacji pojęcia wartości, którą sama nazwała *„próbą zaprowadzenia definicyjnego ładu w kategorii szczególnie narażonej na wieloznaczność w epoce płynnonowoczesnej rzeczywistości”*. Szerokie spektralne podejście do wartości pozwoliło Autorce na holistyczne – jak sama pisze – podejście, ale również na uwzględnienie *„procesów rządzących indywidualnym postrzeganiem oraz ustosunkowaniem do nich”*.

Końcowa część pracy poświęcona jest autorskiemu projektowi badawczemu. Zaprezentowany został warsztat metodologiczny z uwzględnieniem kanonów dotyczących zarówno etapów postępowania badawczego obowiązujących w naukach społecznych jak też podstawowych reguł mających zastosowanie podczas przygotowania badań. Całość zgodnie z zamierzeniem Doktorantki służy *„poznaniu subiektywnego aspektu poczucia tożsamości oraz orientacji życiowych adolescentów, poznaniu systemu wartości młodzieży oraz próbie dookreślenia hierarchii wartości współczesnych licealistów partycypujących w rzeczywistości globalnej zmiany.”*

W efekcie, w wyniku zakończonego procesu badawczego otrzymujemy wyłoniony w toku badań portret współczesnej młodzieży uczęszczającej do szkoły średniej i według Doktorantki *zanurzonej w świecie „płynnej nowoczesności”*. Być może Autorka dysertacji zbyt rzadko przypomina, że jednak jest to ograniczona próba i jest jednak – mimo wszystko - nader silnie nacechowana lokalnym polskim tradycjonalizmem. Niemniej trudno się z nią nie zgodzić, kiedy zauważa, że mamy do czynienia z przykładem reprezentacji młodego pokolenia Polaków skoncentrowanej *na byciu tu i teraz, budującego przyszłość na fundamentach domysłów i niepewnych przewidywań*.

Jednym z podstawowych zagadnień, które Doktorantka stara się rozstrzygnąć jest pytanie o „*subiektywny aspekt poczucia tożsamości*” (s.215) oraz orientacje życiowe młodzieży we współczesnym świecie. Autorka przyjęła założenie, iż *młodzież licealna charakteryzuje się brakiem stabilności odczuć i pewności co do celu swojego istnienia, a zmienne style tożsamości jakie przybiera są wynikiem wzorców docierających do młodzieży ze strony nieograniczonego świata zewnętrznego, jak i wpływu społeczno-środowiskowego m. in. ze strony rodziny, jako podstawowego środowiska wychowawczego, czy niezwykle istotnej w procesie socjalizacji, grupy rówieśniczej, która w okresie adolescencji pełni jeszcze donioślejszą rolę.* (s.215)

W efekcie swoich poczynąń badawczych Doktorantka osiąga cel diagnozując, przynajmniej po części, problemy związane z dookreślaniem własnej tożsamości, oraz kształtowaniem systemu wartości, w tym jego hierarchii. Ukazana zostaje także cała konstelacja uwarunkowań, stanowiąca o ostatecznym kształcie układu tożsamościowo-aksjologicznego. Ostatecznie Doktorantka dochodzi do przekonania, że *„brak jednoznacznych norm i autorytetów oraz rozchwianie pomiędzy tym co słuszne, a tym co dostępne i możliwe, ukazuje trudności z jakimi mierzy się młodzież w procesie przechodzenia przez kolejne zadania rozwojowe i podejmowania trudu na rzecz „stawania się”*”.

Ważnym walorem recenzowanej dysertacji są odwołania do literatury przedmiotu w analizach badań własnych. Dzięki temu w przypadku tej właśnie rozprawy doktorskiej nie mamy do czynienia z rozdźwiękiem między tym, co nakreślono w części teoretycznej, a tym co doktorant wykonał podczas własnych badań. W tym przypadku jest zupełnie inaczej i niezwykła wprost erudycja Doktorantki zostaje w pełni wykorzystana w interpretacjach wyników badań, co zasługuje na szczególne podkreślenie.

Odniosłem wrażenie, że doktorantka wyraźnie lepiej czuje się w fazie teoretycznego przygotowania badania niż w fazie analizy zgromadzonych badań. Znaczące są także proporcje części teoretycznej do części empirycznej. 207 stron wobec 70 (bez uwzględnienia metodologii). Choć analiza i interpretacja wyników badań nie tylko nie budzą zastrzeżeń, a wręcz przeciwnie, w wielu fragmentach poza formalną

poprawnością mogą pochłonąć zaangażowanego czytelnika. Lektura dysertacji zrodziła jednak we mnie przekonanie, że nie jest to żywioł preferowany przez Doktorantkę. Analizy statystyczne realizowane są z dużą starannością. Z drobiazgów, to może zabrakowało nieco podawania istotności różnic w sytuacji porównywania średnich. Trzeba jednak dodać, że jest to dosyć często spotykana przypadłość, której sam niegdyś ulegałem.

Bardzo mi się podobało podkreślanie przez Doktorantkę subiektywnego podejścia do diagnozowania tożsamości. (np. s. 216) Jest to rzeczywiście bardzo istotne podkreślenie. Chociaż czasami ociera się o tautologię. Na przykład kiedy mgr Marta Jarantowska-Daczkus pisze o „*subiektywnym aspekcie poczucia tożsamości*” (s. 216). Sam termin *poczucie tożsamości* zawiera w sobie nieodłączną cechę jaką jest subiektywizm. Poczucie należy bowiem do określonego człowieka i nie może być w żaden sposób o b i e k t y w n i e weryfikowane. W tym tkwi zresztą immanentnie humanistyczny pierwiastek p o c z u c i a tożsamości.

Autorka dysertacji wybrała takie ujęcie tożsamości, które pozwala na bardzo szerokie obejmowanie interesującego Doktorantkę fragmentu rzeczywistości. Wybrane narzędzie w postaci testu Twenty Statements Test (TST) jest w tym przypadku jak najbardziej adekwatne. Jakże słusznie mgr Marta Jarantowska-Daczkus odwołuje się do wcześniejszych badań z zastosowaniem tego narzędzia, w tym także prof. Agnieszki Cybał-Michalskiej – promotorki dysertacji. Doktorantka sensownie wykorzystuje także zręby wypracowanych wcześniej tradycji analityczno-interpretacyjnych. To także warto podkreślić, bo nie ma sensu wyważać otwartych drzwi.

Autorka dysertacji imponuje erudycyjnością i umiejętnością wypracowywania własnego stanowiska w kluczowych kwestiach. Rozprawa doktorska zawiera obszerną bibliografię, która w swoim przekroju dobrze oddaje stan wiedzy w analizowanym przez mgr Martę Jarantowską-Daczkus obszarze. W kontekście przygotowania dysertacji do publikacji warto rozważyć zamieszczenie w bibliografii Encyklopedii Powszechnej PWN, zwłaszcza z roku 1974.

Przywołane z recenzenckiego obowiązku nieliczne spostrzeżenia i dyskusyjne wątki w niczym nie umniejszają całościowej oceny dysertacji, którą uznaję za bardzo

dobłą. W znaczącym stopniu powiększa ona wiedzę dotyczącą ważnego aspektu życia współczesnej młodzieży. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Marty Jarantowskiej-Daczkuś *System wartości młodzieży licealnej w rzeczywistości globalizującego się świata* przygotowana pod kierunkiem promotorki prof. dr hab. Agnieszki Cybał-Michalskiej oraz promotorki pomocniczej dr Pauliny Peret-Drażewskiej spełnia ustawowe warunki związane z nadaniem stopnia doktora. Wnioskuje o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania zmierzającego do nadania jej stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika oraz wnioskuje o jej wyróżnienie.

Dr. Robert

Białystok, 28 lutego 2023 roku